

Joan FUSTER, *La decadència al País Valencià*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1976. (Col. «Biblioteca de Cultura Catalana», núm. 22), 220 ps. + 2 s.n.

En aquest llibre, que recull quatre articles publicats entre els anys 1971 i 1976 —«Algunes puntualitzacions a la cronologia de «la Decadència»» (ps. 8-26; 1971), «Plantajaments històrics del teatre valencià» (ps. 27-113; 1975, amb una addenda de 1976), «Prosa i lectura entre els valencians de «la Decadència»» (ps. 114-146; 1974), i «Llengua i literatura al País Valencià en el primer terç del segle XIX» (ps. 147-166; 1973), a més d'una petita peça teatral de Vicent Branchat i Alfonso —*Més s'aprècien els dinés que la sanch y el parentesch*, 1817—, l'autor investiga alguns aspectes del període conegut per «la Decadència» al País Valencià: aspectes, bàsicament relacionats amb la història externa o social de la llengua catalana i, per tant, amb el procés de substitució lingüística del català pel castellà. Les causes, la cronologia i els matisos amb què hauríem de jutjar la castellanització són els temes que desenvolupa el primer dels articles del llibre. Les hipòtesis que s'hi defensen podrien concretar-se així: la primera meitat del segle XVI hauria de considerar-se com l'inici de la «Decadència» —«període que es caracteritza per una notable minva en l'ús literari del català i per la mediocritat estètica de les obres que s'hi produïren»— a causa, principalment, de la victòria del sector aristòcrata en la revolta de les germanies (1519-1521) enfront de l'aliança burgeso-popular, i de la subsegüent fidelitat del sector victoriós a la virreina, castellanitzada, Germana de Foix; la monopolització de l'«accent» literari modern per part de l'aristocràcia progressivament castellanitzada, enfront de l'anacronisme estètic de l'«escola satírica valenciana» i de la versificació piadosa, encara fidels al català; la liquidació de l'erasmisme i, per tant, la impossibilitat de difondre la Sagrada Escripura en català; i, finalment, l'impacte de la impremta que, òbviament, afavoria la impressió de llibres d'amplic difusió i, per tant, escrits en aquella llengua dotada amb un major nombre de lectors. Aquest procés de substitució lingüística, però, en els seus inicis com a mínim, s'hauria de matisar considerablement perquè, com ens demostra Joan Fuster, la producció en català és més gran que no ens pensàvem i, a més, un altre procés de substitució lingüística —la llatinització propiciada, a nivell culte, per l'últim humanisme— adquireix cada dia una major rellevància.

A partir d'aquest plantejament general de la «Decadència», Joan Fuster es llença a l'estudi, en primer lloc, de la incidència del teatre valencià de la «Decadència» en el

procés de castellanització; en segon lloc, dels canvis en la composició, el gust i els condicionaments lingüístics dels lectors de l'època de la «Decadència» de València; i, en tercer lloc, dels precedents de la fallida recuperació lingüística i literària del català en el segle XIX.

Amb relació a la primera qüestió —teatre valencià i decadència— l'autor se centra en dos aspectes massa vegades negligits: per una banda, el teatre en tant que espectacle —què es representava, on es representava, qui constituïa el públic teatral, en quina llengua es representava i quin fou l'impacte, respecte al conflicte lingüístic, de les representacions?— i, per altra banda, el teatre en tant que obra de creació —quins autors i quines obres foren escrites al País Valencià durant la decadència i en quina llengua foren escrites? El següent fragment del llibre és prou representatiu, crec, de les idees que Joan Fuster vol exposar-hi: «He procurat fixar, aproximativament, el procés d'expansió del teatre castellà per terres valencianes fins al 1800 i tants, i no crec haver-ne exagerat la importància, sinó, ben al contrari, em quedo amb el recel de no haver pogut aportar-hi més dades, no gaire dificultoses d'obtenir, que l'haurien refermada. També he fet un esforç per recordar totes —totes?— les pistes de la persistència d'un teatre català, poc o molt «culte», que consta haver estat «escrit», i que, amb una certa dosi de probabilitat, podem suposar «representat» o «representable». Però a banda de tot això, resta a considerar una tercera possibilitat «teatral»: la decididament «analfabeta»» (p. 102). I aquesta tercera possibilitat, la dels «entremesos» i «colloquis», juntament amb les escasses, en quantitat i qualitat, obres d'ambició culta —les obres del pare Mulet (s. XVII o XVIII), *Lo Fill de Senta* (1716), la peça de Branchat que el mateix Fuster publica, etc.— es desenrotlla enterament en català, com era d'esperar en obres de caire «realista», i constitueix el fil ininterromput que enllaça la producció clàssica en català amb la literatura, també en català, del País Valencià dels segles XIX i XX.

Quant al segon aspecte —la composició, el gust i els condicionaments lingüístics dels lectors valencians de l'època de la «Decadència» i la producció en prosa— Joan Fuster se centra en dos aspectes sumament suggestius: la prosa, literària i administrativa, produïda durant la «Decadència» al País Valencià i l'actitud dels lectors. Per una banda ens mostra com, superats els proble-

mes que plantejaven la inintelligibilitat de la prosa «llemosina» (arcaïtzant) dels clàssics i de la «valenciana prosa» (massa barroca) de, per exemple, un Roís de Corella, es va desenvolupar, bé que molt feblement, una nova prosa —la d'un Soria, un Beuter, un Viciano o un Ortí— que hauria pogut, si no hagués estat per la progressiva castellanització dels autors i dels lectors, desenvolupar-se en una moderna literatura en prosa. Ni *los hombres de ciencias y letras*, als quals corresponia, segons exposa Rafael Martí de Viciano seguint les idees renaixentistes de Valdés, una llengua *que guarda la propiedad del término siguiendo la verdadera significación, pronunciación, ortografía y acento* —perquè tendien a escriure en llatí o en castellà, segons que seguissin les directrius de l'últim humanisme o de l'erasmisme—, ni *los caballeros y gente principal cortesana y ciudadana*, és a dir, els aristòcrates i els burgesos, als quals corresponia de parlar *muy cortés, polido y gracioso* —perquè els uns, els aristòcrates, per raons polítiques empraven ja el castellà, i els altres, els burgesos, reprimits pel Sant Ofici i pels antiagermanats victoriosos, tendien a imitar-los— no van permetre el desenvolupament d'una prosa culta en català: la «prosa privada» i «els dietaris», que Fuster també estudia, prou que demostren la progressiva castellanització d'aquests sectors. Per altra banda, *los villanos y la gente común* pràcticament no tenen importància amb relació a la creació d'una prosa catalana culta: es mantenen fidels a la llengua però la seva literatura, els colloquis del XVII bàsicament, era principalment oral —tot i que hi ha algunes excepcions destacables: Carles Ros en els seus pròlegs i la *Rondalla de Rondalles* (1768), per exemple— i tendia a originar una literatura popular que, en no haver estat assimilada, ja en el se-

gle XIX, pel moviment de recuperació lingüística i literària, invita a una qualificació més aviat negativa.

El tercer aspecte que estudia Joan Fuster són els precedents de l'actitud, ja més positiva, dels homes del segle XIX envers la llengua catalana. L'autor intenta de demostrar la validesa d'una hipòtesi, avançada per altres estudiosos com Jordi Rubió, Manuel Sanchis Guarnier o Joseph Gulsoy, que ens obligaria a matisar considerablement la creença segons la qual el «procés de recuperació lingüístico-literària» s'originaria, sobtadament, a València, amb Tomàs Villarroya (1812-1856): l'actitud envers la llengua catalana i envers els nostres clàssics de figures anteriors, com Gregori Maïans, Manuel Joaquim Sanelo, Onofre Soler, Just Pastor i Fuster, Joaquim Llorenç Villanueva, etc., i l'existència d'una constant preocupació respecte als recursos expressius que brindava el català als escriptors —preocupació centrada en l'oposició entre els partidaris de la llengua dels clàssics (Sanelo, per exemple) i els partidaris del valencià colloquial (*Unos llenan los sermones de Vicente de expresiones bajas y refranes insípidos e impertinentes, que excitan la risa del vulgo ignorante; pero se merecen la justa censura de los oyentes sabios y eruditos. Otros se fatigan en hablar un lenguaje antiguo y desusado, y por lo mismo muy poco o nada ya entendido...* deïa, d'una manera molt il·lustrativa, Manuel Martín en un sermó de 1804) demostren clarament que el segle XIX té uns precedents molt clars en aquesta època malauradament encara tan poc coneguda.

En conclusió, Joan Fuster ofereix un llibre de consulta i lectura imprescindible per a tots els qui es preocupen per la història de la llengua i, també, de la literatura catalanes.

JOSEP M. NADAL

Jeroni CONQUES: *Llibre de Job*. Versió del segle XVI. Edició a cura de Jaume Riera i Sans. Premi «Enric de Larrateu» 1972. Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona/Curial Edicions Catalanes, 1976. (Col. «Biblioteca Torres Amat», núm. 3.) 110 p.

Jaume Riera i Sans ha reeixit a identificar la versió del *Llibre de Job* conservada a la Biblioteca Nacional de Madrid i ressenyada per J. Domínguez Bordona al seu catàleg de manuscrits catalans, del 1931, amb la que l'erasmista valencià cincentista Jeroni Conques se sabia que havia realitzat. Amb els corresponents estudi i edició críti-

ca, J. Riera ha fet una aportació estimable al millor coneixement de la literatura catalana en el vessant de les traduccions bíbliques (en una època suposadament deserta en aquesta activitat), ha contribuït a la major precisió d'alguns aspectes de la història de la llengua en el segle XVI valencià i, encara, ha fet noves aportacions per a carac-